

(برخه: د مغز لرونکو او غیر مغزی میوو تولید

اتم لوست: د انخرو تولید
(Fig Production)

اصطلاح

• **Breba crop**: د کال لومنۍ نبات چې د رواج یا عام انځر (common fig) پواسطه تولیدیزی.

• انځر يا *Ficus carica* د انسانانو د تاریخ په مختلفو کلتوروونو کي مهم او اساسی رول لوړولی دی.

— د انځر د میوې په برخه کي داسي عقیده شتون لري چي اصلًا دي میوې د غربی آسیا له اطرافو څخه سرچینه اخستی ده او له هغې نه وروسته د هغې سیمې ګاونډیو ساحو په خصوصی توګه د مدیترانې(Mediterranean) درایاب ته یې پراخوالی پیدا کړی د.

— داسي شواهد شتون لري چي د انځر میوه کم ترکمه له ۵۰۰۰ کلونو څخه راپه دیخوا کښت او کړل کېږي.

— په پخوانی یونان کي د انځر میوه یو ارزښتمنده میوه بلل کیدله دا ځکه چي د هغې انتقال نورو غیر قانوني ساحو ته صورت نیوه.

— دا چي د انځر میوه لذیذ څرنګوالی او ظریف خصوصیت لري، نو په دي بنا د هغې انتقال مارکیټ ته یو ستونزمن امر دی.

• د انځر میوه په اکثره توګه په همغه ورڅ کي چي راشوکېږي مارکیټ ته وړل کېږي او په همغه ورڅ پلورل کېږي.

- د انځر ونه تر ۱۵ مترو پوري اوږدوالي پیدا کولی شي ولی په عمومي توګه د انځر د وني اوږدوالي له ۳ نه تر ۹ مترو پوري رسپنزي.
- په تولي توګه د انځر ونه نسبت خپل لوړوالي ته عريضه وي.
- دا چي انځر ضعيفه وي او چتکي سره ورسپنزي نو.
- د انځر د وني تنه اکثره غوته ډوله تومورو(nodal tumors) رامنځته کوي چي د وني د بناخونو د رژيدو سبب کېندي.
- د انځر د وني واړه بناخونه نسبت د هغې لرګين خاصیت ته اکثره مغز لرونکي وي.

- د انځر شيره یا عصاره د زیاتي لاتکس (latex) شيري لرونکي وي چې د انسان د پوستکی د درد او پرسوب سبب کړي.
- د انځر وني معمولاً د دوه بناخیزو بوټو په شکل رشد کوي خصوصاً که چیري ونه په مکرره توګه د یخنی په وړاندي (frost) واقع شي.
 - د انځر وني بنایي په خپل ترتیب او اصلاح کي د مسطحو داربستونو لرونکي وي، په دي شرط چې د هغې ریښي کنترول شوي او محدودي شوي وي، د بیلګي په توګه د کانتینر په منځ کي.
- د انځر پاني په شنه څلیدونکي رنګ، د ګلبرګ (single) د یوه ردیف لرونکي وي، په متناوب شکل سره یا هم د (alternate) په شکل او لوی وي (د هغې اوږدوالي ۳۰ سانتي مترو ته رسیپري).
- د انځر پاني څندي لرونکي دي او د لورو او ژورو لرونکي هم دي چې د هغې پورتى سطحه (upper surface) له ویښتو نه ډکه او د پاني په لاندي برخه کي نرم ویښتان لري.

- د انځر ډیر واره ګلونه د انځر د میوو په منځ کي خوشه شوي وي.
- حشرات خپله ګرده شيندل (Pollinating insects) د خوشې د پورتنیو سوريو له لاري رسوي.
- په هغه صورت کي چي د انځر ونه یوه عامه او راج ونه وي په داسي صورت کي د هغې (common fig) ټوله ګلونه موئند او د ګردي شيندلو (pollination) ته اړتیا یا ضرورت نه لري.

» درې نوعه نور انځر هم شتون لري.

» کاپري جزيري انځر (Capri fig) دا نوعه انځر
د مونث او مذکرو ګلونو لرونکي وي چې دا
ګلونه د شاتو نه تولیدونکو وړو
مچيو (Blastophaga grossorum) لند اقامت
ته ته اړتیا لري.

» شات نه تولیدونکي مچي (wasp) د انځر د بقا او
پاتي کيدو لپاهر ډيرې زياتي حیاتي شمېرل کېږي
او مهمي دي دا ځکه چې داسې مچي په کافي
اندازې سره ورې وي او د ګل د کلالې داخلې
سورۍ ته لاره پیدا کولې شي.

« د ترکي د از مير بنار انخر (Smyrna fig): دا نوعه انخر د دي لپاره چي په عادي توګه رشد او انکشاف يې کړي وي نو د کاپري انخر پواسطه غیر خودي گرده افشاری (cross-pollination) ته اړتیا لري.

« د سن پیدرو انخر (San Pedro): منځنی انخر دی په دي معنی سره چي د هغې اولنى نبات د عام انخر (common fig) په شان مستقیل وي، ولی دو همي نبات د هغې په گرده افشاری سره تراو لري.

- عام پا رواج انځر (common fig) چې کوم لومنۍ بناټ په پسلۍ کي منځته راوړي د breba په نامه سره یادېږي.
- دو همي نبات چې په مني کي منځته راوړي د اصلې نبات (main crop) په نامه یادېږي.
- د يخ اقلیم په شرایطو کي د breba نبات معمولاً د پسلۍ د بي موقع یخنی (spring frosts) پواسطه له منځه ٿي.

« د انځر د رسیدلی یا پخې میوې پوستکی د لوره او
ژورو لرونکی وي او هر څومره چې لاپسي پخیرې
په هماګي اندازې سره د هغې چاودیدل پیل کېږي او
د هغې مغز لوڅېږي.

« د انځر د پوستکی دننه برخه د سپین رنگ لرونکی ده
او د جیلې غوبني لرونکي هم ده.

« انځر په زیات شمیر کې د خورو ور دانو یا تخمونو
لرونکي وي چې معمولاً منځ خالې وي مګر دا چې
ګرده افشارې شوي وي.

« د ګرده افشارې شوو انځرو تخمونه د مغز لرونکي
میوې د خوند او مزى لرونکي وي .

- د انځر ونه د بنې ذایقی لرونکي میوی د تولید لپاره او دا چې پخه
شی په مکمله توګه د لمړ جريان ته اړتیا لري.
- د انځر وني په فوق العاده توګه د وخت په تيريدو سره غتیزې او هر څه
چې د هغې لاندې رشد وکړي نو د هغې له سویرې لاندې ځای نیسي.
- په مکرره یا پرلپسی توګه د بناخونو پري کول د وني د سايز د کنترول لپاره
بالاخره د دي سبب کېږي ترڅو چې د انځر ونه له منځه لاره شي.
- د انځر او به لرونکي یا له شيري (succulent) نه ډکه تنه او بناخونه په فوق
العاده توګه د حرارت په وراندې او همدارنګه د لمړ د صدمې په وراندې حساس
وي، په هغه صورت کي چې په خاص توګه د دي عواملو په وراندې ځای ونیسي
باید ګچ ورباندي ومبېل (whitewashed) شي.
- د انځر د وني ریښي پېر گيدوری (پراخوالی خوبنونکي) دي او د همدي دليل له کبله
نسبت د وني گنبد (canopy) ته تر پېري زیاتې ساحې پوري خپرېږي.
- د انځر د میوی ونه هغه ونه نه ده چې په وړو ځایونو کي رشد او نمو وکړي.
- د انځر د وني ظریفې ریښي که چېږي په باغي توګه تجاوز وکړي او پري کړل شي نو
د انځر وني ته کومه صدمه نه رسېږي.

• خوانی او نور کښت کړل شوي وني تر هغه وخته پوري باید په منظمه توګه او به کړل شي ترڅو چي هغې په بنه توګه استقرار پیدا کري نه وي.

- د وچ اقلیم په شرایطو کي، رسیدلی (mature) وني باید کم ترکمه یو یا دوه ټلى په اونی کي په ژوره توګه او به کړل شي.

» هغه باgoneh چي په دشتو کي موقععت لري په مکرره توګه لو له بل پوري نښتي دي او به کړل شي .

- د دې په خاطر چي د ریبنو په شاوخوا کي رطوبت يا لمدوالي ساتل شوي وي پس نوموري خاوره دي ملچ کړل شي (پاني او نور خاشاك چي د وني د ساقې په چاپيره انبار کېږي ترڅو چي يخنې يې ونه وهې او هم له خپل رطوبت له لاسه ورنه کري).

- که چيري ونه په کافي اندازې سره او به جذب نه کري، پس د پانو رنګ يې زيريزې او په حمکه لوېري.

- هغه وني چي د وچکالۍ د فشار (drought-stressed) په وراندي يې ځاي نیولۍ وي نه یوازي دا چي ميوه به تولید نه کري بلکې د نیماتود (nematode) د ناروغۍ په وراندي هم حساسیت تولیدونکي کېږي.

- هغه وني چي نوی کړل شوي وي د او بو د کموالي په وراندي حساسې وي، له رشد او نمو نه وروسته پاتي کېږي او له منځه هې.

- د انځر ونی په دواړه حالتونو کي له حاصل نه ډکي وي یعنی که چېري یې بناخونه پري کړل شوي (heavy pruning) وي او یا نه وي پري شوي دواړو کي حاصل ورکوي.
- د لومړيو کلونو په جريان کي د بناخونو پري کول ضروري او لازمي وي.
- د انځر د ونی ارایش (training) او اصلاح کول د انځر د میوی د استفادې په ډول صورت نیولی شي، د بیلګي په توګه د بسته تاج په ترتیب سره اصلاح کول د تازه انځر د عرضي لپاره د مارکیټ لپاره مناسب وي.
- دا چې د انځر ونه خپله میوه په انتهایي بناخونو او د تیر شوي کال په راتیوکیدلو ساقو باندې منځته راوړي نو په دي بنا هر کله چې د ونی شکل تشکیل شو، پس د پسلنۍ سختي بناخ پري کونی نه مخنيوی وکړي د دي لپاره چې دا عمل په نبات کي د راتلونکی کال د خسارې سبب کېږي.

« بهتره به دا وي ترڅو چي د بناخونو پري کول
په متصله توګه د نبات د حاصل اخستلو نه
وروسته صورت ونیسي، یا هم د ځنډني
رسیدونکو ګلتوارونو (late-ripening) بناخ
یا یوه برخه په اوږى کي او د هغې پاتې برخه
په ورستي اوږى کي پري کړل شي.

« که چيري شوني وي چي اساسی بناخ
پري (radical pruning) کول صورت
ونیسي پس دا لازمه ده چي د انځر توله ونه په
کچ سره و مبنیل شي.

- د انځر د وني لپاره په منظمه توګه سره یا کود ورکول معمولاً د هغو ونو لپاره چې په ګلدان کي یا په شګلنو خاورو کي کړل شوي وي، لازم دي.
- د نایتروجن زیات استعمال د دي سبب کېږي ترڅو چې د میوی د زیات تولید په عوض د وني پانۍ او بناخونه زیاتوالی حاصل کړي، او تولید شوي میوی په نامناسبه توګه پخې شي.
- د انځر د ونو لپاره د سري یا کود ورکولو عمومي قاعده داسي ده چې د انځر د وني بناخونه دي ولیدل شي که چېږي یې بناخونه نسبت تير کال ته له یو فوت نه کم رشد کړي وي پس په دي معنى چې دا وني د سري یا کود لپاره اړتیا لري.
- په تولي توګه له ۲۰، نه تر ۴، کيلو گرامو پوري حقیقي نایتروجني (actual nitrogen) سره یا کودي دي استعمال کړل شي، دا سره یا کود په درې یا څلورو څلوا کي د ژمي له اوخره نه د پسلۍ د پیل پوري او د جولای په میاشت کي ختم کړل شي.

- په سرحدی اقلیم (borderline) کي په ازاده هوا یا له منزل نه د باندې دی کښت کړل کیدی شي په دی شرط چي د یخنی په وړاندې ساتونکی تدابیر (frost protection) ورته برابر کړل شوي وي.
- د انځر ونه د دیوال یا بل کوم ساختمان په وړاندې چي د نور حرارت وني ته انعکاس کوي (radiation)، کښت کړئ.
- « یا هم هغه د بوټي په شکل کښت کړي، د دوهم کال په پای کي د انځر د وني تنه د Ҳمکي سره نژدي پري کړئ.
- د انځر د سر پري کړل شوي وني لپاره فرصت ورکړئ ترڅو د یوې تني په عوض څو ساقې تولید کړي.
- د زیاتې ساتني او حفاظت لپاره وني ته یو چوکات پورته کړئ او په ڦمي کي دا چوکات د ګلیم یا نورو درنو وسیلو پواسطه پوښښ کړئ.

« هغه جوانې چي د خوب يا استراحت په
حالت کي دي د يخني په وړاندې دير
زيات حساسیت لري.

« حنۍ وختونه يخني او يخندان د دي سبب
کېږي ترڅو چي د ونې تنه (trunk) له
ژونديو جوانو څخه خالي شي چي په
داسي حالتونو کي د بيا حل لپاره رشد
ممکن دی ولی له رینبو څخه!

• د انځر نبات معمولاً د قلمو پواسطه تکثیر (propagation) کوي.

- د انځر قلمه د ۲،۵ سانتي مترو په قطر چي د یو فوت په اندازې سره اوږدوالي ولري، د استراحت په حالت کي قرار باید ولري او په خپله قاعده کي دی دوه کلن لرگی هم ولري، نو داسي قلمه انتخاب کړئ.

- یو کلن واره بناخونه چي په خپله قاعده کي دوه کلن بيرته ګرځیدونکي بناخ (heel) ولري هم د قلمي په توګه استعمال کيدلی شي .

- قلمي د ریښو ويستونکو تحریکونکو موادو (rooting hormone) کي ننbasی او په یوه لامده ځای کي یي د حرارت د ۱۰ نه تر ۱۵ درجو د سانتي ګرید پوري د یوی اونی لپاره کېږدی ترڅو چي قلمي پینه لرونکي پا مېخک لرونکي (callus) شي

» د اوږي موسم قلمه هم کيدلۍ شي چي تر استفادې لاندي ونیول شي، ولې هغه وخت د بنې پایلې لرونکي وي چي په يخو خونو کي د دوه نه تر درې او尼وا پوري مخکې له دي چي په ګلدان کي ئاي په ئاي شي او پاني بي غورخول شوي (defoliation) وي، ژمنى شوي (winterized) وي.

» پاني لرونکي ساقي نم لرونکي بستر ته ارتيا او ضرورت لري.

» کم پیداکیدونکي کالتوارونه بنايې په روئستاک، د زړو ونو په مخ، د بل جنس وني د پیوند (topworked) واسطه په ونه باندي، اسکنه يې پیوند، ژبه ډوله پیوند يا هم د وني د تاج پیوند کولو پواسطه او يا هم د نبلونکي پیوند پواسطه تکثیر وکړي.

» رېښه لرونکي قلمي د خاورې د ڦرفیت په پام کي نیولو سره (capacity of the soil) باید چي د وني نهايې اندازه په ساحه کي د ۶،۷ نه تر ۹،۱ متر مربع پوري کښت کړل شي.

« د داسې ټلمو ریښي تر هغه وخته پوري چې
خښېزې باید نمناکي وساتل شي.

« هغه څوانه ونه چې په پسلۍ کي یې نوي په
رشد او نمو پیل کړي وي هغه دي له ځایه بي
ځای (transplant) نه کړل شي دا ځکه چې
دا کار د ونې د منځه تلاني لپاره یو قوي
احتمال رامنځته کوي.

« ونه تقریباً په اندازه د ٦٠ سانتي مترو پري
کړئ او د هغې تنه د ګچ پواسطه و مبنی.

• بی شمیره آفاتونه شتون لري چي د انحر په ونه باندي هجوم راوري.

- د نيماتودا (Nematodes) چينجي خصوصاً په شگلنې خاوره کي په ريبنو باندي حمله کوي د هغي د پوستکي د زخمی کيدو سبب کيري او د وني درشد د ودریدو باعث گرخي.

- د وچي ميوی سوسکونه د سترگي له لاري د پخې ميوی داخل ته حئي او د فارچونو د داخليدو سبب کيري او ددي سبب کيري ترڅو چي ميوه ورسته شي.

» دا سوسکونه په پرلپسي توګه په ليمويي غورحيدلو ميوو (fallen citrus fruits) کي د مثل توليد کوي.

» باغ يا بن د تل لپاره په Ҳمکه باندي له غورحيدلو ميوو څخه پاک وساتئ او د انحر وني د ليمويي ونو سره په څنګ کي کښت نه کړي.

» د Euryphid واره چینجي د انځر په میوه باندي ډیره کمه صدمه واردوی ولی په ياد باید ولرو چي دا واره موجودات د موزائيک نارو غى ويروسونه له یوي ککري وني څخه بلی پاکي او سالمي وني ته انتقالوي.

» د نارو غى علایم یا نبني (Symptoms) نښاني په پانو کي د پوتاشیم له کموالی سره ورته نبني لري او د پانو په مخ باندي زير خالونه رامنځته کېږي او د پانو رګونه د ځان لپاره روښانه رنگ غوره کوي.

» د نارو غى علایم یا نبني (Symptoms) معمولاً تر هغه وخته پوري نه بنکاره کېږي ترڅو چي ونه زړه شي یا دا چي ونه د اوږدو د فشار (water-) په وراندي ځای ونیسي stressed.

«هغه وني چي په نارو غى باندي اخته وي مه پيرئ او هم هغه ونه چي وراندي لويدلى وي او د نارو غى نبني ولري هم تر استفادي لاندي مه نيسى.

«بوترى نيس (Botrytis) د رايوکيدونکو ساقو د توريدو سبب کيرزي هغه وچوي او بناخ د سکرو يا ذغالو شکل د حآن لپاره غوره کوي.

«دا نارو غي معمولًا له نمي هرشد کريو ميوو خخه چي د لومنى ژمى د يخنى پواسطه يي صدمه ليدلې يو پيل کيرزي، له دي وروسته اصلي ساقى ته داخليري او وروست شوي زون په قرمزي رنگ ته پراخوالى ورکوي.

« د دي نارو غى كېرتيا او خېریدل عموماً خودي کنترولي (self-controlling) دي او په پسللى کي توقف کوي.

«دا نارو غي داسي هم کنتروليري ترڅو چي له منځه تللي ميوی او همدارنګه يخنى وهلي ميوی لري کړل شي، په ياد ولري همدا چي داسي ميوی مو مشاهده کړي سمدستي هغه لري کړئ.

» د انځر خوره کېدل (canker) له هغو باکتریا وو نه عبارت دي چي د وني د تني په ضررمند شوي زون داخل کي او په حلقة يې شکل سره د وني د پري کيدو د نسجونو د مره کيدو (necrosis) او د وني د بناخونو له منځه تلنې سبب کېږي.

» دا ناروغي معمولاً د لمر و هنې په برخه کي يا د لمر سوځونې په برخه کي پيل کېږي، پس هغه بناخونه چي د لمر په وړاندې يې ځای نیولۍ دی د ګچ پواسطه پوبښن (whitewashed) کړي.

» Rhyzopus smut په ونه کي په پخو شوو میووو باندي حمله کوي او د میوی د پوستکی د داخلي برخي د توریدو سبب کېږي، په غټو کالتوارونو کي چي د هغې ستړگی خلاصه وي دېره صدمه یا ضرر واریدولی شي.

» اکثره زیانونه یې په پخی میوی باندې وارديري لکه ورستيدل
Endosepsis، Aspergillus (Fusarium) او د چي د
حشراتو پواسطه حتی د شات نه تولیدونکو مچيو (pollinating wasps)
پواسطه خپريزې.

» ذکر شوي میوه چوي او تالاشوي په نظر راخي او
نبنليدونکي (د لعاب په ډول) وي او د میوی له سترګي
څخیدونکي ماده په تدرج سره خاخې او میوه له خورلو څخه
باسې (inedible).

» د پني سيلیوم د قارچونو (Penicillium fungus) نوعه ده
چي وچه انبار شوي میوه تر حملې لاندې راوريولي د میوی
په وچ ساتلو سره او يا هم د زيرمه کيدلو نه مخکي په هغې
باندې سلفر وهل د دي سبب کيرې ترڅو چي میوه د پني
سيليوم قارچونو له حملې نه وساتل شي.

- د انځر میوه باید په ونه کي له اخستلو نه مخکي په کامله توګه پخه شي.
- په هغه صورت کي چي انځر نا رسیدلی واخستل شي وروسته نه پخیري.
- د انځر پخه شوي میوه لږ څه نرمه او په آسانی سره ماتيرې او د هغې لرګۍ کوړو وي.
- د انځر میوه په کراره توګه واخلي ترڅو چي د هغې له چیتیدلو او زخمی کيدو نه مخنيوی وشي.
- د تازه انځر ساتنه ممکنه نه ده ولې په يخچال کي د دوه نه تر درې؟ پوري ساتلى کيدلی شي.
- د انځر ځنې نوعي هرکله چي وچې شي نوري هم لذidi او خوربېري.
- د انځر وچيدل د ۴ نه تر ^۵ پوري ورځي په لمري شرایطو کي په برکي نيسې او د او به ويستونکۍ(dehydrator) پواسطه د ۱۰ نه تر ^{۱۲} ساعتونو په موده کي وچېري.
- وچ انځر د شپړو نه تر اوو میاشتو پوري زيرمه کيدلی شي.

بیاکتنه/ خلاصه یا لنډیز

- د انځر میوې (*Ficus carica*) تاریخچه تشریح او روښانه کړئ.
- د انځر د وني فزيکي خصوصیات یا ځانګړتیاوي تشریح او روښانه کړئ.
- د انځر رشد او نمو تر بحث لاندی ونیسی.